

6

MISCELLANEA

ДО ІСТОРІЇ ПУБЛІКАЦІЇ ДАРЧИХ НАПИСІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ПРИМІРНИКАХ “КОБЗАРЯ” 1860 РОКУ

До нового 12-томного академічного видання творів Тараса Шевченка його інскрипти на книжках включено вперше. Підготовка до друку корпусу відповідних матеріалів вимагала істотних дослідницьких зусиль, оскільки відомості доводилося визбирувати без перебільшення по крихті. Адже, як слушно зазначив один з упорядників видання, “дарчі написи Шевченка спеціально вивчалися мало”¹.

Оприлюднені в шостому томі зібрання творів результати відповідної роботи² справляють прикре враження, оскільки жодною мірою не відповідають стандартів академічного видання. Вони свідчать про те, що – хоч як це дивно – у перебігу підготовки до друку корпусу дарчих написів не було опрацьовано не те що цілий масив шевченкознавчої літератури, а навіть і засадничі джерела – бібліографічні покажчики, літописи життя і творчості письменника. Показово, що в статті Юрія Пелешенка про Шевченкові дарчі написи серед видань, де було надруковано значну частину дедикацій письменника на книжках³, не названо “Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка”, який уклав Микола Ткаченко⁴. Ця праця не лише перекриває за обсягом уміщеного відповідного матеріалу “Опис рукописів Т. Г. Шевченка”⁵ та інші зареєстровані в Пелешенковій статті публікації, а й становить значний інтерес як джерело відомостей з історії публікації дарчих написів⁶.

На відміну від уміщених у новому академічному виданні коментарів, приміром, до листів, де послідовно подано вказівки на першодрук, відомості з історії публікації інскриптів Шевченка викладено вкрай несистематично. В одних випадках подано інформацію про першодрук (хоч вона, як буде далі показано, не завжди відповідає дійсності), в інших вжито дивну – і, строго кажучи, цілком неприйнятну в академічному виданні – формулу: “Надруковано: [...]”. (Упорядникам, не вивчивши гаразд питання, ясна річ, не випало наполягати, що зафіксовано справді найранішу публікацію: нехай, мовляв, зацікавлені читачі самі вдаються до розшуків, що їх слід би здійснити у перебігу підготовки академічного видання). З огляду на це у

¹ Пелешенко Ю. В. Дарчі написи у новому виданні творів Т. Г. Шевченка: Проблеми тексту й коментування // Питання текстології: Т. Г. Шевченко. – К., 1990. – С. 192.

² Див.: Шевченко Т. Повне зібрання творів: У 12 т. – К., 2003. – Т. 6. – С. 240–243, 549–559. (Далі покликаюся на цей том у тексті, вказуючи сторінку).

³ Див.: Пелешенко Ю. В. Дарчі написи у новому виданні творів Т. Г. Шевченка... – С. 192.

⁴ Див.: Ткаченко М. М. Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. – К., 1961. – 328 с. У названому виданні повністю відтворено 27 дарчих написів на книжках.

⁵ Див.: Опис рукописів Т. Г. Шевченка. – К., 1961. – 551 с. (Відтворено 25 дарчих написів на книжках).

⁶ Укладачі інших літописів наводили відомі їм дарчі написи у меншому обсязі, переважно лише подаючи інформацію про факти дарування книжок. Відповідні праці, втім, також становлять інтерес як джерело інформації про публікації інскриптів.

багатьох випадках годі скласти адекватне уявлення про реальну хронологію появи інскриптів у науковому обігові.

Сегмент, який найвиразніше свідчить про рівень опрацювання поданих в академічному виданні дарчих написів Шевченка на книжках, – його дедикації на примірниках “Кобзаря” 1860 р.

Те, що у виданні враховано не всі публікації 1990-х рр., можна пояснити загальними обставинами його підготовки. (Хоч вони, зрештою, читача й не повинні обходити). Роботу над літературною частиною зібрання творів було завершено ще наприкінці 1980-х рр.⁷ У 1989–1991 рр. вийшли три перші томи академічного зібрання, яке не було тоді продовжено з фінансових причин. Під час остаточного формування корпусу літературної частини видання і доопрацювання коментарів – вже на початку 2000-х рр. – упорядники, на жаль, використали не всі новітні публікації⁸. Зокрема, залишився поза межами корпусу вміщених у виданні інскриптів запроваджений до наукового обігу в 1995 р. автограф Шевченка на примірнику “Кобзаря” 1860 р., подарованому російському граверові Федорові Йордану (зберігається в колекції петербурзького бібліофіла Сергія Маркова у Всеросійському музеї О. С. Пушкіна): “Федору Ивановичу Йордану. На память Т. Шевченко”⁹.

Не ліпше, однак, а набагато гірше виглядає справа з урахуванням відомостей про публікації дарчих написів на книжках, здійснені протягом попередніх десятиліть ХХ ст. Важливий джерельний корпус, проігнорований у шостому томі, – публікації, що з’явилися у тих материкових виданнях, які впродовж тривалого часу були проскрибованими, і в діаспорі. До кінця 1980-х рр. у межах СРСР ці джерела навряд чи можна було використати навіть у науковому виданні, відтак не враховано їх і в зібранні творів, що побачило світ уже зовсім в іншу епоху.

У коментарях зафіксовано три видання, в яких було відтворено дарчий напис на примірникові “Кобзаря”, подарованому Катерині Галаган (551); найраніше серед них – опублікована в 1957 р. книжка Данила Іофанова “Матеріали про життя і творчість Тараса Шевченка”. Хоча дослідник і наполягав на своєму пріоритеті

⁷ Див.: *Бородін В. С.* До ювілею Кобзаря / Вів розмову В. Г. Беляєв // *Радянське літературознавство.* – 1989. – № 2. – С. 8–13. Наприкінці 1980-х рр. було повідомлено, що на примірниках “Кобзаря” 1860 р. “точно встановлено тексти 42 інскриптів” (*Пелешенко Ю. В.* Дарчі написи у новому виданні творів Т. Г. Шевченка... – С. 196). Не знати чому, однак, у зібранні творів подано лише 39 дарчих написів (240–243).

⁸ Приміром, в академічному виданні не повідомлено про сучасне місце зберігання примірника поеми “Гамалія” (СПб., 1844) з дарчим написом Шевченка Осипові Бодяньському (548) – він перебуває в Державній публічній історичній бібліотеці Росії у Москві (див.: *Каталог коллекции авторских надписей (издания XVIII–XIX вв.) / Сост. Л. Б. Шицкова; Государственная публичная историческая библиотека России.* – М., 1994. – С. 64).

⁹ Див.: *Меньшова И. А.* Книги с дарственными надписями современников А. С. Пушкина // *Иду вдоль книжных полок...: Из собрания книжных фондов Всероссийского музея А. С. Пушкина.* – СПб., 1995. – С. 44–45. Згодом фотокопію автографа було відтворено у виданні “Собрание С. Л. Маркова” (СПб., 2007), яке підготували Марина Бокаріус і Ніна Захаренко (з ним мені не випало обізнатися), та в рецензії на цю книжку (див.: *Шахвердова С.* Ника – богиня победы и... библиофильства // *Про книги: Журнал библиофилов.* – 2008. – № 4. – С. 148).

теті¹⁰, насправді відповідний інскрипт навів ще у 1928 р. Михайло Марковський¹¹. У бібліографії шевченкознавчої літератури відповідну публікацію не зареєстровано¹² – з огляду на проскрибованість не автора (численні інші його студії в покажчику відображено), а Михайла Грушевського, у збірнику на пошану якого цю статтю було вміщено. Як свідчить публікація Марковського, на час її появи відповідний примірник “Кобзаря” вже зберігався у Всенародній бібліотеці України (нині – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського). У коментарях до шостого тому зазначено, що цей примірник перебуває у фондах названої книгозбірні з 1930 р. (551).

Кілька дарчих написів на примірниках “Кобзаря” було вперше відтворено в коментарях Сергія Єфремова до виданих у 1927 і 1929 рр. томів незавершеного академічного видання Шевченкових творів. Серед них – дедикація Маркові Вовчку¹³; на той час, за інформацією коментатора, відповідний примірник книжки перебував “на руках гр. Леншина в Конотопі” (IV, 670). У 1928 р. дарчий напис відтворив Олександр Дорошкевич¹⁴. Згодом цей “Кобзар” став власністю харків’янки Марії Шахнович, від якої в листопаді 1955 р. надійшов до Інституту літератури¹⁵. Того року Шевченків інскрипт було опубліковано принаймні тричі¹⁶, іще раз – двома роками пізніше¹⁷. Але в академічному виданні зазначено як місце першодруку відповідної дедикації “Опис рукописів Т. Г. Шевченка” (554). Це ж видання помилково вказано як єдине місце публікації дарчих написів на примірниках, подарованих Василю, Людмилі й Надії Тарновським (557–558). Насправді інскрипти Людмилі й Надії Тарновським у 1929 р. уперше відтворив Єфремов (III, 854–855). Обидва ці Шевченкові дарчі написи було надруковано також наступного року, як і дедикацію на примірникові, призначеному для Василя Тарновського (її відтворено неточно)¹⁸. Єфремов, а не Іофанов, як помилково зазначено в академічному виданні (559), був

¹⁰ Див.: *Іофанов Д.* Матеріали про життя і творчість Тараса Шевченка. – К., 1957. – С. 75–76.

¹¹ Див.: *Марковський М.* Дещо до історії тексту “Кобзаря” Т. Г. Шевченка // Ювілейний збірник на пошану академіка Михайла Сергійовича Грушевського з нагоди шістдесятої річниці життя та сорокових роковин наукової діяльності. – К., 1928. – [Т.] II. – С. 332.

¹² Див.: Т. Г. Шевченко: Бібліографія літератури про життя і творчість. 1839–1959 / Склали І. З. Бойко, Г. М. Гімельфарб, М. В. Булавицька та ін. – К., 1963. – Т. 2. Як відомо, у названій бібліографії чимало ідеологічно мотивованих пропусків. Гостру, але, безумовно, слушну оцінку її саме під цим оглядом і численні доповнення див.: *Кравців Б.* Остракізм у шевченкознавчій бібліографії // *Сучасність*. – 1964. – № 3. – С. 62–75.

¹³ Повне зібрання творів Тараса Шевченка. – [К.,] 1927. – Т. IV. – С. 670. (Далі покликаюся на це видання в тексті, вказуючи том і сторінку).

¹⁴ Див.: *Дорошкевич Ол.* Марко Вовчок: Біографічна розвідка // *Твори Марка Вовчка*. – [К.,] 1928. – Т. IV. – С. 93.

¹⁵ Див.: *Опис рукописів Т. Г. Шевченка*. – С. 346.

¹⁶ Див.: *Боянович В.* Цінна знахідка // *Соціалістична Харківщина*. – 1955. – 13 берез. – № 52. – С. 2 (подано фотокопію автографа); *Цінна знахідка* // *Літературна газета*. – 1955. – 17 берез. – № 11. – С. 1; *Косарик Д.* Життя і діяльність Т. Шевченка: Літературна хроніка. – К., 1955. – С. 230.

¹⁷ Див.: *Цінна знахідка* // *Червоний прапор*. – Рівне, 1957. – 16 серп. – № 162. – С. 4.

¹⁸ Див.: *Карачевська Л.* Виставка Т. Шевченка: Провідник. – Чернігів, 1930. – С. 26.

першопублікатором дарчого напису Федору Чельцову; на той час відповідний примірник “Кобзаря” посідав Григорій Голоскевич (IV, 515).

Шевченків дарчий напис на примірникові “Кобзаря”, подарованому Надії Степановій, уперше опубліковано не у 1989 р., як зазначено в коментарі (557), а – на це вже звернув увагу Григорій Зленко¹⁹ – ще в 1950 р. у паризькій “Україні”²⁰. Відповідний інскрипт також надрукував Ткаченко²¹, пославшись на архівне джерело²². Працюючи над цими нотатками, я звернувся до каталога, в якому на картці замість опису відповідної справи зазначено від руки: “№ 840 залишений для фотокопії «Кобзаря» 1860 р. з присвятою Над. Андр. Степановій (від М. Ткаченка)”. Не виявилось відповідної справи з фотокопією і в самому фонді. Тим часом автори пізніше виданих літописів життя і творчості Шевченка, не подаючи тексту відповідного дарчого напису, повідомляли про його існування, покликаючись на ту ж справу 840²³, якої, власне, не існує²⁴. Знаючи про вміщення копії автографа в “Україні”, можна гіпотетично реконструювати обставини, за яких текст відповідної дедикації було наведено у праці Ткаченка. Йому була відома паризька публікація дарчого напису, але вказати на неї як на джерело, ясна річ, у той час не випадало. Тож дослідник вирішив перезняти автограф з “України” і додати його фотокопію до Шевченкового фонду. Але з невідомих причин знімок на визначеному для нього місці так і не опинився²⁵.

¹⁹ Див.: *Зленко Г.* Відсвіти Тараса Шевченка: Розповіді про пошуки і знахідки. – Одеса, 2009. – С. 203–204. Дослідник висловив також небезінтересні міркування стосовно ідентифікації особи Степанової (див.: там само. – С. 202–206), які потребують, однак, додаткової перевірки.

²⁰ [Борщак І.?] Паризький автограф Т. Шевченка // Україна: Українознавство і французьке культурне життя. – Париж, 1950. – Зб. 3. – С. 185 (вміщено фотокопію автографа).

²¹ Див.: *Ткаченко М. М.* Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. – С. 301.

²² Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 1. – Спр. 840.

²³ Див.: *Анісов В., Середя С.* Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. – Вид. 2-е, доп. – К., 1976. – С. 325; *Журов П.* Труды и дни Кобзаря. – Люберцы, 1996. – С. 531; *його ж.* Труды и дни Кобзаря. – К., 2003. – С. 449. Зленко зафіксував наявність поклику на справу № 840 лише в Журових “Трудах і днях Кобзаря”, залишивши поза увагою літопис Ткаченка і друге видання літопису Анісова та Середи (див.: *Зленко Г.* Відсвіти Тараса Шевченка: Розповіді про пошуки і знахідки. – С. 204).

²⁴ Тобто у Ткаченковому й Журовому літописах, як і в другому виданні літопису Анісова та Середи, подано фіктивний поклик на справу № 840. Звісна річ, Зленко не мав підстав категорично писати про неї: “Без сумніву, у відділі зберігається фото- чи ксерокопія [...]” (там само).

²⁵ З огляду на наведені факти й міркування слід критично поставитися до Зленкової тези про рецепцію паризького видруку фотокопії Шевченкового автографа: “В Україні публікація залишилася непоміченою (можливо, її простісінько замовчали, зважаючи на те, що Борщак був *persona non grata*, а редагований ним збірник кваліфікувався як зловороже видання). Тому, подаючи 1978 р. в збірнику «Питання шевченкознавства» засягну (с. 83–105) статтю «Авторські дарчі написи на малюнках і “Кобзарях” Т. Г. Шевченка 1960 року», Любов Внучкова про дедикацію Надії Андріївни Степановій не сказала жодного слова” (там само. – С. 203–204). Слід звернути увагу на те, що Внучкова

Більшу частину Шевченкових інскриптів на “Кобзарях” 1860 р. було все ж уперше друковано у виданнях, що і в радянську епоху не належали до “табуєваних”. Однак мінімалістичний підхід до коментування дарчих написів на книжках зумовив урахування в академічному виданні переважно лише того, що “близько лежить”, і в підсумку спричинився до численних неточностей.

Дедикація на “Кобзарі”, призначеному Михайлові Чалому, вперше опубліковано не у 12-томнику, як помилково вказано в коментарі (558), а в 1961 р.²⁶ Згодом цей інскрипт відтворювався неодноразово²⁷. Друкувався вже і дарчий напис на примірникові, подарованому Ганні Мордовцевій²⁸, так само хибно оголошений в академічному виданні першопублікацією (554–555).

Дарчий напис на “Кобзарі”, подарованому Марії Мокрицькій, уперше опубліковано не в 1966 р., як твердять коментатори (554), а ще у 1901 р., причому двічі²⁹. Дедикацію на примірникові, призначеному Марії Козачковській “з чоловіком і дітками”, опублікували у 1926 р. Дорошкевич³⁰ і невдовзі, аж тричі, Єфремов у коментарях до листів Шевченка (III, 557, 587–558, 880). У шостому томі нового шевченківського видання, однак, і в цьому випадку місцем першодруку названо “Опис рукописів Т. Г. Шевченка” (551)³¹. Історію функціонування відповідного примірника у ко-

описувала Шевченкові інскрипти, не звертаючись до їхніх публікацій, спиралася виключно на першоджерельний матеріал. Та й за іншого її підходу до опису покликатися в тогочасній Україні на паризьке видання, звісно, не було змоги. Не виключено, що дослідниця (безумовно, обізнана і з Ткаченковим літописом, і з другим виданням літопису Анісова та Середи) зробила спробу ознайомитися із документом за № 840 із Шевченкового фонду у відділі рукописних фондів і текстології Інституту літератури, та заповідженого джерела, однак, і не могла там виявити.

²⁶ Див.: *Уварова В.* Дорогоцінні знахідки // Літературна газета. – 1961. – 22 серп. – № 66. – С. 3 (вміщено фотокопію автографа).

²⁷ Напр., див.: *Ткаченко М. М.* Літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка. – С. 301; *Уварова В. Т. Г. Шевченко і Київ.* – К., 1962. – С. 43 (вміщено фотокопію автографа).

²⁸ Див.: *Пияшев Н.* Автографи великого Кобзаря // Запорожская правда. – 1962. – 9 марта. – № 58. – С. 4 (інскрипт відтворено з неточностями). Оскільки названу замітку було поширено через московське агентство друку “Новости” (АПН), слід гадати, що вона з’явилася і в інших газетах. Не знали про те, що відповідний дарчий напис було опубліковано на початку 1960-х рр., також дослідники, які висвітлювали Шевченкові взаємини з Мордовцевою (див.: *Прийма Ф. Я.* Шевченко в отзывах Д. Л. Мордовцева // Страницы истории русской литературы: К 80-летию чл.-корр. АН СССР Н. Ф. Бельчикова. – М., 1971. – С. 341–342; *Листи до Тараса Шевченка* – К., 1993. – С. 314–315, коментар М. Павлюка).

²⁹ Див.: *П-ко С.* [Шелухин С.] Пам’ятки по Шевченкові // Літературно-науковий вістник. – 1901. – Т. XIV. – Кн. 5: Хроніка і бібліографія. – С. 21; Автографи Т. Г. Шевченка // Киевская старина. – 1901. – Т. LXXIII. – Июнь. – Отд. II. – С. 157. Про названі публікації див.: *Зленко Г.* Відсвіти Тараса Шевченка: Розповіді про пошуки і знахідки. – С. 176–182.

³⁰ Див.: *Дорошкевич О.* Шевченко в приватному листуванні // Записки історично-філологічного відділу ВУАН. – К., 1926. – Кн. VII/VIII. – С. 370.

³¹ Як цілком очевидно, загальну низьку якість коментування дарчих написів Шевченка на книжках у новому академічному виданні не в останню чергу зумовлено некоректною презентацією частини відповідного матеріалу в “Описі рукописів Т. Г. Шевченка”. Хоча в передмові до видання наголошено, що воно включає відомості про першодруки

ментарі відтворено за вміщеною у дніпропетровській газеті “Зоря” (1976. – 10 березня) неназваною публікацією, про авторство якої також не повідомлено (551–552)³². Оскільки така неповна інформація не дає змоги з’ясувати авторитетність вказаного джерела, довелося звернутися до комплексу “Зорі”. Як з’ясувалося, відповідна публікація з’явилася за авторським підписом – це стаття Івана Шаповала “Скарби великого Кобзаря”. Власне, у “Зорі” подано фрагмент його широковідомої книжки “В пошуках скарбів”, на одне з видань якої – а не на вторинний газетний передрук – слід було б і посылитися в коментарі³³.

Дедикацію Степанові Незабитовському було вперше опубліковано так само не в “Описі рукописів Т. Г. Шевченка” (555)³⁴ – Євген Шаблювський оприлюднив її в “Літературній газеті” ще в 1935 р.³⁵ Першодрук інскрипту на “Кобзарі”, подарованому Глафірі Огієвській, здійснено не в 1959 р., як гадають упорядники (555), а двадцятьма роками раніше³⁶.

В академічному виданні зазначено, що дарчий напис на “Кобзарі” 1860 р., подарованому Надії Білозерській, репродуковано у 2002 р. у вступній статті до альбому “Національний музей Тараса Шевченка” (549). Тим часом його було надруковано шістдесятма роками раніше³⁷.

автографів (див.: Опис рукописів Т. Г. Шевченка. – С. 19, 21–22), в описі *всіх* десяти дарчих написів на книжках із зібрання академічного Інституту літератури і трьох із фондів Державної бібліотеки СРСР ім. В. І. Леніна (нині – Російська державна бібліотека) відповідна інформація відсутня (див.: там само. – С. 345–348, 448–449). Уже було звернуто увагу на те, що в новому академічному виданні (241) Шевченків дарчий напис на “Кобзарі” 1860 р., подарованому Олександрові Лазаревському, відтворено не повністю (див.: *Федорук О.* Зауваги до автографів Шевченка // Слово і час. – 2007. – № 3. – С. 28). На мій погляд, відповідну грубу помилку було “запозичено” саме з опису автографів письменника (пор.: Опис рукописів Т. Г. Шевченка. – С. 429). Це свідчить про те, що принаймні деякі дарчі написи в академічному виданні відтворено – за наявності автографів – не за ними, а за вторинними джерелами.

³² У публікації, яка передувала появі 12-томника, зазначено, що відповідна “стаття не підписана” (*Пелешенко Ю. В.* Дарчі написи у новому виданні творів Т. Г. Шевченка... – С. 197).

³³ Напр., див.: *Шаповал І.* В пошуках скарбів. – К., 1963. – С. 112–114.

³⁴ Відповідну помилкову думку висловлено також у публ.: *Бородін В. С.* 3 нових (додаткових) матеріалів про долю літературної та образотворчої спадщини Шевченка на початку ХХ ст.: (З архіву М. Ф. Біляшівського) // Збірник праць ювілейної 13-ї наукової шевченківської конференції. – К., 1965. – С. 316.

³⁵ Див.: *Є. Ш[аблювський]*. Нові неопубліковані рукописи Т. Г. Шевченка // Літературна газета. – 1935. – 20 січ. – № 3. – С. 4. Названий Шевченків інскрипт також частково наведено у публ.: *Генпенер М.* Нові листи Т. Г. Шевченка // Радянське літературознавство. – 1939. – № 4. – С. 145.

³⁶ Див.: *Левін Б.* Шевченко в Кролевіці // Більшовик (Чернігів). – 1938. – 3 листоп. – № 253. – С. 3 (вміщено фотокопію автографа). Названий в академічному виданні публікації 1959 р. передувала принаймні ще одна: *Сереженко М.* Невідомий автограф Т. Г. Шевченка // Ленінська правда. – Суми, 1958. – 21 груд. – № 249. – С. 4 (вміщено фотокопію).

³⁷ Див.: Республіканська ювілейна шевченківська виставка: Каталог-путівник. – К., 1941. – С. 69.

Хибною є вміщена в коментарі інформація про публікацію Шевченкового інскрипту на примірникові “Кобзаря”, подарованому Олексі Стороженкові: “Надруковано: Айзеншток И. Судьба литературного наследства Т. Г. Шевченко // Литературное наследство. – 1935. – Кн. 19/21. – С. 427” (557). Насправді стаття Ієремії Айзенштока не містить ні тексту відповідної дедикації, ні навіть відомостей про її існування. Існують принаймні дві згадки про цей дарчий напис³⁸, але його публікації до появи нового академічного видання творів Шевченка, здається, не було.

Першопублікатором низки дарчих написів помилково названо Любов Внучкову (549, 552). Насправді деякі дедикації було оприлюднено раніше, ніж з’явилася її змістовна стаття 1978 р., до якої коментар відсилає читачів³⁹. Так, автограф на примірникові “Кобзаря”, подарованому Єлизаветі Криловській, надруковано у 1958 р.⁴⁰.

Академічне зібрання творів письменника традиційно розглядається як видання, еталонне для даного етапу розвитку певної “персональної” галузі літературної науки, – таке, що враховує увесь масив накопиченої інформації про життя і твори відповідного автора, про його оточення. Так має бути, але, як свідчить практика, не завжди буває. Полегшений підхід до коментування дарчих написів на книжках у новому академічному зібранні творів можна пояснити хіба тим, що відповідний матеріал було потрактовано як маловартісний і не вартий ретельного вивчення. Це, ясна річ, не так. Шевченкові інскрипти – як незамінні джерела для глибшого осягнення його життєпису⁴¹ – потребують такого ж серйозного опрацювання, як і власне літературна спадщина письменника⁴².

Віктор Дудко (Київ)

³⁸ Див.: *Кострова М.* Собрание книг с автографами // Новый мир. – 1958. – № 4. – С. 272; *Внучкова Л. І.* Авторські дарчі написи на малюнках і “Кобзарях” Т. Г. Шевченка 1860 року // Питання шевченкознавства: Т. Г. Шевченко і його сучасники. – К., 1978. – С. 103.

³⁹ Приміром, публікації Шевченкового дарчого напису на примірникові поеми “Тризна” (СПб., 1844), врученому Григорієві Галагану, див.: Республіканська ювілейна шевченківська виставка. – С. 33; Тарас Шевченко: Життя і творчість у портретах, ілюстраціях, документах / Упор. В. Х. Косян, Д. Ф. Красицький, Г. П. Паламарчук та ін. – К., 1960. – С. 108 (вміщено фотокопію автографа).

⁴⁰ Див.: *Кострова М.* Собрание книг с автографами. – С. 272.

⁴¹ Варто звернути увагу на те, що наявні в науковому обігу відомості про характер взаємин Шевченка з окремими особами, яким він дарував свої книжки, – мінімальні чи й цілком відсутні (546, 551, 552, 557, 559). З огляду на це відповідні інскрипти часом виявляються чи не єдиними “ключами”, з якими можна розпочинати спеціальні розшуки про таких осіб і їхні контакти з Шевченком.

⁴² Про інскрипти як історико-культурне джерело, напр., див.: *Будагова Л. Н.* Дарственные надписи на книгах как источник культурно-исторической информации // Книга в пространстве культуры: Тезисы научной конференции. – М., 1995. – С. 10–13; *Сидоренко Л. Ю.* Дарственная надпись как предмет научного исследования // Книга и сцена: Вторая научная конференция “Театральная книга между прошлым и будущим”: Доклады и сообщения. – М., 1999. – С. 182–187; *Горлова И. И., Слущкий А. И.* О некоторых возможностях источниковедческого использования инскриптов // Книжное дело на Северном Кавказе: история и современность. – Краснодар, 2007. – Вып. 4. – Ч. 1. – С. 214–238.